

U Dubrovniku je od 28. juna do 4. jula 1975. god. održana šesta međunarodna konferencija »Nauka i društvo«, po temi »Saradnja i međuzavisnost savremenog sveta«.

Sa tog skupa objavljujemo tekstove drugova: dr Aleksandra Grličkova, dr Dušana Čalića, dr Antona Vratuše, general-potpukovnika Steve Ilića i pukovnika Aleksandra Krajačevića.

Prof. dr Aleksandar GRLIČKOV

MEĐUZAVISNOST SAVREMENOG SVETA

1. Živimo u svetu i vremenu kada se na njegovoj sceni odvijaju radikalne transformacije koje su najburnije u dosadašnjoj istoriji čovečanstva. Pojave i manifestacije tih radikalnih transformacija su burne i dosta glasne. Konačno, to je put koji postaje istorija, put kojim čovečanstvo ispisuje nove stranice svoje istorije.

Dramatičnost pojava karakteriše sve prekretnice u istoriji čovečanstva. Sadašnje prilike su, po svemu sudeći, istorijska deonica napuštanja jedne i zamene drugom civilizacijom, s obzirom na to da je pritisak radikalnih transformacija uslovio jedinstven sveobuhvatni proces koji je zahvatio celokupno čovečanstvo, sve zemlje, regione i kontinente.

Socijalističke revolucije, raspadanje kolonijalnog i polukolonijalnog sistema i strukture međunarodnih političkih i ekonomskih odnosa, s jedne, i naučno-tehnološka revolucija i njene političke, ekonomske i socijalne posledice, s druge strane, dva su temeljna činioca koji izražavaju i odražavaju jedinstveni proces radikalnih transformacija na svetskom planu. Istovremeno, to su osnovni činioci koji jačaju i podstiču potencije njegove zavisnosti i uslovljenost razvoja.

Proces radikalnih promena u sistemu i strukturi međunarodnih političkih i ekonomskih odnosa proističe i oslanja se na krupne pro-

mene koje su zahvatile sve nacionalne zajednice i sve zemlje u svetu, a time i sistem veza i odnosa među njima.

Ni jedan socijalni sistem nije lišen dubokih transformacija. Naprotiv, svi socijalni sistemi su u procesu traženja nove ekonomske i socijalne organizacije društva, koja bi odgovarala zahtevima savremene epohe i bila u skladu sa novonastalim potrebama.

Taj složeni proces, pun protivurečnosti, nije ni jednosmeran ni jednoznačan. Tenzije i potresi su oblik njegovog izražavanja kao odraz dijalektičkog procesa prilagođavanja ekonomske i socijalne organizacije društva novim potrebama u kojima oslobođenje čoveka istovremeno predstavlja osnovnu potenciju i strateški cilj.

Opštesvetski ekonomski interes, kao osnovni kriterij, na kome se zasnivala teorija i praksa međunarodnih odnosa oslonjen na jedinstveno kapitalističko tržište, zamenjen je nacionalnim interesom. Time je, iz osnova poljuljan postojeći sistem i struktura međunarodnih odnosa. Ravnopravnost u odnosima i uzajamna, to jest jednaka korist postaju okosnica izgradnje novih političkih i ekonomskih odnosa.

Nacionalni ekonomski interes nije samo antiteza takozvanom opštesvetskom ekonomskom interesu koji je u prošlosti služio industrijski razvijenim kapitalističkim zemljama radi održavanja njihovog monopolističkog položaja i održavanja jedinstvenog svetskog kapitalističkog sistema. On nije ni samo želja bivših kolonija za oslobođenjem od kolonijalnog, polukolonijalnog, neokolonijalističkog sistema odnosa, već i antiteza socijalističkom internacionalizmu koji ne proizilazi iz punog poštovanja nacionalnog interesa i koji se ne zasniva na punoj ravnopravnosti u sistemu i strukturi odnosa. Ovo nije, ne može i ne sme biti oda nacionalizmu, već, naprotiv. Kao novi fenomen, »ekonomski nacionalizam« je i sam protivurečan. Smisao i sadržaj protivurečnosti sadržan je između delovanja dve različite težnje — između zahteva za bržim razvitkom nacionalne ekonomije i nužnosti za otvaranjem i uključivanjem u međunarodnu podelu rada. Protivurečnost je sadržana između objektivne potrebe za internacionalizacijom proizvodnje i autarhičnosti koja proizilazi iz težnji za bržim i kompleksnijim razvitkom pojedinih zemalja.

»Ekonomski nacionalizam« kao oblik objektivnog i subjektivnog poimanja nacionalnog interesa može otpočeti da gubi značaj i da postepeno nestaje u procesu radikalnih transformacija postojećih institucija sistema međunarodnih političkih i ekonomskih odnosa i izgradnjom novih, zasnovanih na ravnopravnosti i uzajamnoj koristi.

Protivurečna, time i konfliktna, kretanja i tendencije u savremenom svetu nisu rezultat samo različitih shvatanja. Nisu prolaznog

karaktera, a nisu ni teritorijalno ograničena. Ona su objektivnog karaktera i po svom sadržaju su trajnije istorijske vrednosti. Ona su, pre svega, posledica duboke krize kapitalizma, kao i teškoća u razvoju savremenog socijalističkog društva. Bila bi zaista utopija pretpostaviti, pogotovu očekivati, da se taj prelazak iz kapitalizma u socijalizam može ostvariti bez dramatičnih potresa i kriza. Razlike u interesima pojedinih klasa i naroda su realne i duboke, ne samo zbog društvenog položaja pojedinih klasa već i zbog njihovih ekonomskih i političkih ciljeva i interesa. Radi se o sukobu dveju civilizacija — one koja odlazi i nove koja sa sobom nosi nova ideološka i politička opredeljenja. Radi se o sukobu tradicije i onog što je novo, bez obzira na to što novo možda još nije u celini razvilo svoje potencije, odnosno što tek najavljuje svoje obrise.

U tome su osnovni razlozi što ni jedno teorijsko i praktično političko i ekonomsko područje nije ostalo pošteđeno promena i prilagođavanja. U preispitivanju je i teorija i praksa međunarodnih odnosa.

2. Svet kapitalizma, sistem i struktura kapitalističkih odnosa, kao i mehanizam njihovog funkcionisanja doživljavaju poslednjih decenija duboke, korenite promene. Proces prilagođavanja novonastalim potrebama u savremenom svetu je osnovna karakteristika dramatičnih promena i prestrojavanja u sistemu i mehanizmu funkcionisanja kapitalističke privrede u nastojanju da nađe prihvatljiva rešenja u uslovima krize koja pogađa temeljne principe na kojima je zasnovana.

Ovaj, inače zakonomeran, proces objektivno je uslovljen spektakularnim razvitkom materijalnih proizvodnih snaga koji se zasniva na naučno-tehnološkoj revoluciji i, s tim u vezi, na internacionalizaciji proizvodnje, nauke i tehnologije. Visoki stepen dostignutog razvitka materijalnih proizvodnih snaga i radikalne promene u strukturi stanovništva, preko koje sve više dolazi do izražaja rastuća i dominantna društvena moć radničke klase, činioци su koji utiču da postojeća ekonomska i socijalna organizacija kapitalističkog društva sve manje može biti materijalna snaga na koju može da se oslanja struktura i mehanizam kapitalističkih društvenih odnosa. Naprotiv, radi se, pre svega, o faktorima koji podstiču i uslovljavaju sve radikalne promene postojeće ekonomske i socijalne organizacije društva u kapitalističkim zemljama. Protivurečnost između proizvodnih snaga i proizvodnih odnosa, koja se sve više produbljuju usled vanredno dinamičnog razvoja prvih, i sve većeg zaostajanja drugih u uslovima kapitalističkih odnosa, zbirni je izraz ukupnih, veoma složenih, protivurečnosti u razvoju kapitalističkog društva.

Sadašnje teškoće u razvoju nisu samo rezultat protivurečnosti i kriza u sferi ekonomskog mehanizma, u proizvodnji, raspodeli, razmeni, potrošnji i akumulaciji. Radi se o rastućim i vrlo kompleksnim teškoćama usled bitnih promena u društvenoj strukturi. Strukturne teškoće su takvog karaktera da i postojeći sistem međunarodnih ekonomskih odnosa ima sve manje mogućnosti da nađe rešenja koja bi obezbeđivala nesmetanu reprodukciju kapitalističkih društveno-ekonomskih odnosa. Poljuljan je time u celini postojeći sistem i struktura socijalne i ekonomske organizacije kapitalističkog društva, sistem i mehanizam funkcionisanja svetskog tržišta.

Zbog toga, kriza kapitalizma danas je kriza novog kvaliteta. Ona je daleko prešla granice ekonomske krize i poprimila sva obeležja društvene krize. Na ovome se zasniva sve više prisutno uverenje da takva kriza ne može biti prevaziđena postojećim mehanizmom funkcionisanja kapitalističkog društva u okviru postojećeg sistema i strukture društvenih odnosa u njemu. Procesom transformacija, koji je u toku, može se ublažavati oštrina manifestacija protivurečnosti, ali se ne mogu savladati, odnosno eliminisati njeni izvori. Ovaj proces objektivno se radikalizuje i ostvaruje i na račun suštine kapitalističkih odnosa. U tome je i smisao uvođenja i jačanja regulativnih, državno-intervencionističkih mera: planiranja i usmeravanja razvoja, nacionalizacije dela industrije i dr.

U takvim okolnostima prirodno je i razumljivo što se kriza kapitalističkog sistema odnosa nije mogla zaustaviti i razrešiti u vrhovima pojedinih kapitalističkih zemalja. Ona je probila sve te okvire i zahvatila celinu u svetu postojećih društveno-ekonomskih odnosa zasnovanih na kapital-odnosu. Sistem i mehanizam trgovine, kretanja kapitala i monetarni sistem su pred velikim iskušenjima, sa sve manjim mogućnostima da zadovoljavaju potrebe naraslih materijalnih proizvodnih snaga i izmenjene socijalne strukture stanovništva. Kriza ekonomskog bića kapitalizma sve oštrije se reflektuje i u krizi njegove političke superstrukture.

Neravnomernost razvitka materijalnih proizvodnih snaga u pojedinim kapitalističkim zemljama, neravnomernost razvitka pojedinih oblasti i grana proizvodnje sada su dodatni faktori produbljavanja krize sistema i menjanja odnosa među zemljama koje mu pripadaju. Uz tendenciju njihovog tehnološkog, trgovinskog i finansijskog povezivanja istovremeno jačaju i tendencije podvojenosti, regionalnog zatvaranja, pa i svojevrsnog autarhizma. Unutar ekonomskih i političkih grupacija rastu kohezije ali i dezintegracione snage. Internacionalizacija proizvodnje, nauke i tehnologije dolazi u

raskorak i sukob sa nacionalnim ekonomskim interesima. Procesi integracije ostali su na nivou relativno labavih veza. Na dostignutom nivou razvitka i u realno ekonomski izmenjenim uslovima mogućnosti daljeg razvoja sve se više iscrpljuju. S druge strane, kriza rasta ostavlja manje prostora da se tenzije usled socijalnih razlika prigušuju redistribucijom materijalnih bogatstava.

Socijalna stratifikacija sve više postaje kompleksan društveni problem razvijenog kapitalizma, te je doista teško predvideti njeno ishodište, bez suštinskih promena u društvenom položaju radničke klase.

Društveni i ekonomski problemi razvijenih kapitalističkih zemalja i njihove posledice reflektuju se na kretanja u svetu, posebno na zemlje u razvoju, kao što i kretanje u zemljama takozvanog Trećeg sveta reverzibilno utiče na kapitalističke zemlje i svet u celini.

3. Istorija nastanka i razvoja socijalizma umnogome je suprotna naučnim očekivanjima i objektivnim zakonitostima. Pobeda socijalizma u ekonomski nerazvijenoj Rusiji i pobeđe drugih socijalističkih revolucija, po pravilu, u industrijski nerazvijenim zemljama, nužno su i bitno uticale na metode i sredstva ekonomske i socijalne organizacije društva u procesu izgradnje socijalizma u socijalističkim zemljama. Ova »nenaklonjenost« istorije ne samo što je uticala na metode i sredstva izgradnje socijalizma u socijalističkim zemljama već je, u celini, usporila razvoj socijalizma kao svetskog procesa, odnosno procesa velikog prelaska u novu civilizaciju.

U tome su sadržani osnovni razlozi što se socijalizam razvija mukotrpno, kroz lutanja i stranputice, što povremeno preživljava i dramatične potrese. U svom razvoju socijalizam je impozantno razvio i unapredio materijalne proizvodne snage društva, otklonio je i otklanja mnoge sopstvene slabosti i protivurečnosti, unapređuje društvene odnose. Ali, prirodno, ne treba očekivati da su već ostvarene garancije da će razvoj socijalizma ubuduće teći nesmetano, bez teškoća i grešaka. Kao i sva društva koja su mu prethodila, ni socijalističko nije moglo i neće moći da lako i neposredno rešava sopstvene protivurečnosti. No, strukturalne smetnje nisu nepremostive u razrešavanju sopstvenih protivurečnosti u procesu razvoja.

Istorija razvoja socijalizma u socijalističkim zemljama, po svemu sudeći, nije mogla i neće moći da se ostvaruje u okviru jedinstvene univerzalne ekonomske i socijalne organizacije društva. Različiti putevi, različita ekonomska i socijalna organizacija na sadašnjem stepenu razvoja su objektivnog karaktera i, po svemu sudeći, pratiće razvoj socijalizma do njegove pobeđe kao jedinstvenog svetskog sistema. Istorija razvoja socijalizma istovremeno ukazuje da će

različiti putevi njegovog razvoja sve manje biti izvor inače objektivno postojećih protivurečnosti u odnosima među socijalističkim zemljama.

Izgradnja socijalizma odvijala se u različitim razdobljima, od kojih su naročito neka nosila brojne pretnje i pokušaje direktne ili indirektno agresije, što nije bitno umanjilo potencije društvenih i moralnih snaga angažovanih na njegovom opstajanju i razvoju.

Takve međunarodne, kao i unutrašnje okolnosti koje socijalizam sve uspješnije prebrođuje potvrdile su da socijalizam nije zakonomerno, determinističko ostvarivanje istorijske nužnosti, već rezultate svesne aktivnosti zainteresovane klase, jednostavno rečeno, klasne borbe.

U takvim međunarodnim političkim i ekonomskim društvenim uslovima razvijali su se i razvijaju se međusobni odnosi socijalističkih zemalja. Istorija razvoja tih odnosa je pod stalnim pritiskom potreba da se izgrade principi odnosa među njima. Međunarodne pravne, političke i moralne norme, ravnopravnost, poštovanje suvereniteta, nezavisnost, nemešanje u razvoj tih odnosa sve više postaju osnovna načela. Njihovo upotpunjavanje socijalističkim sadržajem treba da ojača i sve više osmišljava njihov demokratski sadržaj.

Puna ravnopravnost, poštovanje nezavisnosti i suvereniteta, nemešanje u unutrašnje poslove drugih zemalja, odgovornost pred svojim narodom i radničkom klasom jedina su osnova na kojoj može da se izražava i odražava smisao i sadržaj proleterskog i socijalističkog internacionalizma.

Time još uvek nisu i ne mogu biti otklonjene protivurečnosti između socijalističkih zemalja koje su rezultat objektivno različitih uslova i na njima zasnovanih različitih interesa pojedinih zemalja. Različiti stepen razvitka materijalnih proizvodnih snaga, različiti potencijalni uslovi razvitka, u osnovi nasleđen sistem i struktura međunarodnih ekonomskih odnosa činoci su onog objektivnog i protivurečnog u odnosima među socijalističkim zemljama. Svakako i bez sumnje, ne treba zapostavljati ni ono što se u tom procesu javlja i kao subjektivno i što zajedno sa objektivnim čini sadržaj odnosa među socijalističkim zemljama.

U tim odnosima je sadržan deo potencija koje predstavljaju i podstiču socijalizam kao svetski proces.

Socijalizam kao svetski proces nije samo linearna funkcija postojanja socijalističkih ili funkcija postojanja bogatih i siromašnih zemalja, već i funkcija činjenice da u svetu postoje bogati i siromašni ljudi i u svakoj zemlji, nezavisno od stepena razvitka materijalnih

proizvodnih snaga. U ovoj činjenici može se sagledati jedan iz panorame brojnih faktora koji međuzavisnost savremenog sveta čine i posebnom i univerzalnom, svetskom, kompleksnom i neodvojivom.

4. Raspad kolonijalnog i polukolonijalnog sistema doveo je na svetsku pozornicu ogroman broj novooslobođenih zemalja. Tom takozvanom Trećem svetu nenaklonjenost istorije ostavila je u nasleđstvo nedovoljnu ekonomsku razvijenost, a u većini zemalja i zaostale društvene odnose. U delu ovih zemalja je bio znatno usporen proces nacionalnog konstituisanja, tako da su neke od njih i u savremenim uslovima još uvek plemenski podeljene.

Zbog toga politički i socijalni program njihove emancipacije po svom sadržaju je kako nacionalnooslobodilački tako isto i program ekonomske i socijalne emancipacije. Novooslobođene zemlje se postepeno, no postojano, oslobađaju nasleđenih šema socijalne i ekonomske organizacije iz nametnutog arsenala kolonijalnog ili neokolonijalističkog i u izboru pravaca i u izboru metoda svoga društveno-ekonomskog razvoja. Složeno balansiranje između institucija i vrednosti dvaju socijalnih sistema usmereno je ka traženju takve socijalne i ekonomske organizacije koja bi omogućila najbrži proces političke i ekonomske emancipacije. Proces njihove emancipacije je veoma složen. U njemu se težnja za oslobođenjem od imperijalističke eksploatacije prepliće sa klasnim i političkim protivurečnostima svačke pojedinačne zemlje.

Razlike među njima postoje ne samo kao rezultat prošlosti, objektivnih i potencijalnih mogućnosti, prirodnih uslova, geopolitičkog položaja, već i u pogledu karaktera društveno-ekonomskog i političkog sistema. Zbog toga ih i ne možemo posmatrati kao homogenu celinu. Među njima postoje krupne razlike, pa nisu nepoznati rivalstvo i razmirice. Iluzije o jedinstvenim rešenjima su napuštene, a raznovrsnost ekonomsko-socijalne organizacije je postala realnost. Zajednička im je borba protiv imperijalističke eksploatacije i protiv svih oblika hegemonizma. Većina njih je nesvrstana po spoljno-političkim opredeljenjima u međunarodnoj zajednici.

Iako su znatan deo svoje energije utrošile na borbu za nezavisnost, nerazvijene zemlje su brzo razvile svoje poglede na svet i odnose u njemu. Na svetskoj političkoj pozornici istupaju sa svojim političkim i ekonomskim ciljevima i težnjama. Bore se za nove tokove u međunarodnim političkim i ekonomskim odnosima, za nove tokove u svetskoj privredi, u sistemu i strukturi njenog funkcionisanja. Bore se za novu, pravičniju raspodelu društvenog bogatstva, za novi razmeštaj proizvodnih snaga, protiv eksploatacije u postojećem sistemu

i strukturi međusobnih ekonomskih odnosa. Sprovođe neodoljiv pritisak u pravcu suštinskih izmena postojećeg sistema međunarodnih, političkih i ekonomskih odnosa.

Gotovo ni jedna bitna promena u procesu sve izrazitije emancipacije nerazvijenih zemalja ne ostvaruje se bez sukoba sa imperijalizmom, koji se u raznim vidovima oseća i na nacionalnom i na međunarodnom planu. U sagledavanju dijalektičke međuzavisnosti koja postoji između razvijenih i nerazvijenih zemalja, koja se karakteriše sve većim bogatstvom na jednoj i sve većim zaostajanjem na drugoj strani, iluzorno je očekivati da se bilo kakve suštinske promene u sadašnjem odnosu i sistemu veza među njima mogu ostvariti bez dubokih konflikata.

Treba li posebno spominjati da je procesu emancipacije nedovoljno razvijenih zemalja i njihovoj borbi od političke ka ekonomskoj nezavisnosti stalno konfrontiran interes imperijalizma i njegove brojne intervencije u pokušaju da omete i uspori kretanje ovog dela čovečanstva ka emancipaciji i progresu. Ni jedna revolucionarna promena i oslobodilačka borba ne mogu biti u postojećim, savremenim uslovima i međunarodnim odnosima, ostvarene i plodotvorne ako se u njima tesno ne prožimaju i prepliću nacionalni i međunarodni uslovi.

Strategija nesvrstanosti nikada ranije kao sada nije bila povezaniya sa specifičnošću opštih nacionalnih i međunarodnih uslova, pri čemu značaj radikalnih promena u međunarodnim odnosima sve više raste. Taj značaj međunarodnih uslova raste prerastanjem i jačanjem socijalizma kao svetskog procesa.

Pojačanje konfrontacije interesa i ciljeva nije umanjilo značaj i snagu onih činilaca koji podstiču i jačaju međuzavisnost i uslovljenost u njihovom razvoju. Menjaju se načela, principi, oblici i metodi njihovog ispoljavanja u savremenim uslovima, ali ne umanjuju njihov značaj, već naprotiv.

5. Kontroverzna delovanja i tendencije u razvoju pojedinih sistema i među njima nisu bitno usporili jačanje potencija međuzavisnosti savremenog sveta. Materijalna osnova tog zakonomernog, iako protivrečnog procesa jeste spektakularni razvitak materijalnih proizvodnih snaga, do sada nezabeležen u istoriji čovečanstva, i na njemu, objektivno utemeljen i uslovljen, proces internacionalizacije proizvodnje, nauke i tehnologije.

U tome je naučno-tehnološka revolucija dodatna potencija jačanju međuzavisnosti. Razvoj u svetu je potvrdio da su dalji razvoj i usvajanje dostignuća naučno-tehnološke revolucije prosto nemo-

gući bez menjanja odnosa, jer zemlje koje vode u naučno-tehnološkoj revoluciji ne mogu same bez onih koje su sposobne da prate i onih koje čak ni to ne mogu. Zemlje koje su sposobne da prate naučno-tehnološku revoluciju traže oblike i metode sopstvenog što potpunijeg i efikasnijeg uključivanja, dok one koje ne mogu da je prate čine sve moguće napore da ne ostanu potpuno po strani od ove nade savremenog čovečanstva. Naučno-tehnološka revolucija, bez sumnje i svakako, jeste i sama činilac jačanja međuzavisnosti, podsticaj za produbljavanje saradnje zemalja u savremenom svetu. Nove insistucije sistema veza među zemljama sveta, sistem i mehanizam funkcionisanja međunarodne zajednice, zasnovane na ravnopravnosti i uzajamnoj koristi i iz njega proistekao brži razvitak nerazvijenih zemalja, olakšaće dalji uspešan napredak naučno-tehnološke revolucije, umanjice potrebe i krize koje ona objektivno nosi sa sobom, svojim političkim i ekonomskim posledicama.

Odsustvo alternative za opstanak savremene civilizacije i njen prelazak u novu je ne manje značajna snaga jačanja međuzavisnosti i saradnje. Prvi put čovečanstvo poseduje sredstva dovoljna za sopstveno uništenje, koncentrisano u dve najveće zemlje u svetu i vodeće u dva socijalna sistema — socijalističkom i kapitalističkom.

U tome je smisao i sadržaj izazova društvenim snagama savremenog sveta da usklade stvarnost sukoba različitih socijalnih sistema sa bezuslovnošću miroljubive koegzistencije. Apsolutni termini odnosa u međunarodnoj zajednici ne postoje i nisu bliski savremenoj stvarnosti. Taj kategorijalni sistem odnosa je na izmaku. Politika mira i miroljubive koegzistencije crpe svoje inspiracije, pre svega, iz ovih pouka istorije i savremene stvarnosti.

Međutim, miroljubiva koegzistencija nije i ne može biti konačno stanje, već proces. Ne može odražavati i izražavati težnje za socijalnim *statusom quo* kako u pogledu socijalne strukture društva, a još manje u određivanju društvenog položaja radničke klase i njene klasne borbe. Miroljubiva koegzistencija je međunarodni društveno-politički okvir u kome se ostvaruje klasna borba u pojedinim zemljama u skladu sa njihovim specifičnim istorijskim i drugim društveno-ekonomskim uslovima.

To je samo potvrda da se ne može i ne sme zavaravati da je moguće ostvariti veliki prelazak bez borbe protiv imperijalizma kao **sistema i strukture društvenih i međunarodnih odnosa**. Međutim, to je istovremeno potvrda da se rešavanje budućnosti čovečanstva ne može i ne sme prepustiti rezultatima frontalnog sukoba između snaga kapitalizma i socijalizma. Atomska katastrofa, uništenje čove-

čanstva je bitan faktor ovakvog opredeljenja snaga revolucije. No, nije bez značaja, već naprotiv, da spektakularni razvitak materijalnih proizvodnih snaga, zasnovan na izvanrednim dostignućima nauke i tehnologije, otvara nove mogućnosti za rešavanje problema i protivurečnosti savremenog čovečanstva.

Zbog toga se miroljubiva koegzistencija može realizovati, ne samo putem pregovora velikih sila, pa i svih zemalja, već, pre svega, suštinskim demokratskim promenama u svetu, promenama u već preživelim institucijama, u sistemu i strukturi društvenih i međunarodnih političkih i ekonomskih odnosa. Demokratizacija ekonomske vlasti i odnosa je, bez sumnje, jedini realan uvod ka tom opštem procesu demokratizacije društvenih i međunarodnih odnosa.

Savremena kretanja i tendencije u razvoju sveta opredeljuju brojni međusobno povezani univerzalni, regionalni ili nacionalni faktori sa većim ili manjim uticajem, trajnog ili prolaznog značaja za celinu razvoja čovečanstva u sadašnjoj njegovoj istorijskoj deonici.

Zbog toga objašnjenje savremenih pojava i tendencija u svetu, kao i sagledavanje perspektiva njihovog razvoja, jeste složen proces razlučivanja bitnog od onoga što to nije, istorijskog od prolaznog.

Istorija razvoja čovečanstva pokazala je neuništivost takvog pristupa, da bi tako poslužila današnjici radi boljeg uvida u ono što će biti sutra. Ne radi se samo o nekom podsticanju na razmišljanje već o neponovljivosti istorijskih zbivanja koje nam pruža iskustvo, da greške današnjice ne bismo ponavljali u budućnosti.

Poimanje današnjice i budućnosti, a naročito podređivanje analize ciljevima i uslovima oslobođenja čoveka, njegovoj slobodi i sreći, u borbi za socijalizam kao istorijsku neminovnost, zahteva da marksistička analiza savremenog sveta ide dalje i više od Marksovog *Kapitala*, Lenjinovog *Imperijalizma*, pri čemu naslanjanje na njihove trajne vrednosti je i objektivna potreba jer se samo na taj način mogu sa manjim neizvesnostima utvrditi i razrešavati problemi današnjice i oni što će biti sutra.

Na to upućuje, ponovimo još jedanput, činjenica da se savremeno čovečanstvo nalazi u istorijski dramatičnom traganju za novim, humanijim odnosima u nacionalnim i internacionalnim okvirima. Progresivne društvene snage to čine kroz socijalne revolucije ili ekonomske, političke, društvene reforme; kroz politiku nesvrstavanja; kroz borbu za nacionalno oslobođenje, političku i ekonomsku dekolonizaciju; i uopšte borbu za demokratizaciju i ravnopravnost međunarodnih ekonomskih i političkih odnosa.

U tom traganju mnoge dileme i pitanja su otvorena. Mnogi od njih još nemaju odgovora ili mogu imati više različitih odgovora, čije postojanje treba ceniti prema konkretnim uslovima pojedinih zemalja, kontinenata, sveta.

Navodeći osnovne i opšte, verovatne, moguće i poželjne tendencije u razvoju sveta, i ističući njegove međuzavisnosti, nikada ne smemo prenebregnuti i ono što je moguće postići u svakoj, ma koliko kratkoj, istorijskoj deonici njegovog razvoja. Jer, međuzavisnost savremenog sveta, mada univerzalna i objektivnog karaktera, nije samo rezultat dejstva objektivnih zakonitosti, već i dejstva subjektivnih faktora, njihovih shvatanja, a, pre svega, njihovih interesa.

Ovladavanje protivurečnostima i krizama nije samo po sebi i za sebe cilj. Osnovni cilj je izgradnja takve ekonomske i socijalne organizacije društva, sistema i strukture političkih i ekonomskih odnosa u njemu, koji će, otklanjajući krize i njene osnovne izvore, obezbeđivati progres na istorijskom prelasku sveta iz jedne u drugu civilizaciju.

Čovečanstvo se danas nalazi na istorijskom raskršću koje je, kao i sva prethodna, praćeno dramatičnošću. Kvalitet ovoga razdoblja je u tome što istorija poverava radničkoj klasi ulogu od koje zavisi ne samo brži i celovit napredak čovečanstva, nego i njegov opstanak. Tempo promena, mnogostrukog značaja i domašaja, sve je brži, pa i rizik brzopletih zaključaka nije otklonjen. Svedoci smo, dakle, jedinstvenog i univerzalnog procesa u kome se u nedrima starog rađa i rađalo novo. U tome se jedino i može tražiti i naći objašnjenje da u svetu, bremenitom protivurečnostima, podeljenosti i antagonizmima, istovremeno jačaju brojne veze, što ga čini sve više međuzavisnim.

Međunarodna zajednica, sistem i struktura međunarodnih odnosa, pod stalnim su pritiskom brojnih međusobnih protivurečnih, a istovremeno i međusobno uslovljenih tendencija. Na toj osnovi međuzavisnost i saradnja je samo posledica njihovog postojanja. Kao što je potpuna iluzija da su moguća jedinstvena i jednostavna rešenja za razrešavanje protivurečnosti savremenog sveta, tako isto je iluzija i da je moguće otkloniti ili sprečiti dalji razvoj međuzavisnosti i saradnje. Ni gruba sila nije mogla da zaustavi objektivnu zakonomernost istorijskih procesa. Sila kao oblik onemogućavanja objektivnih zakonomernosti i subjektivnih težnji nije nepoznata ni savremenoj istoriji, ali u istorijskom smislu te pojave bile su i ostale samo istorijski incident, kao politika hladnog rata, na primer.

Privid ili stvarni osećaj nemoći u razrešavanju svetskih protivurečnosti, kao i protivurečnosti u razvoju pojedinih zemalja, ne znači i ne može značiti odsustvo snaga međuzavisnosti, već naprotiv. Osećaj nemoći je obratno proporcionalan jačanju međuzavisnosti i saradnje. Zbog toga, i pored glasnosti konfrontacije, realna zbilja savremenog sveta je stvarnost međuzavisnosti i produbljanja saradnje.